

A KÚRIA KOLLÉGIUMAI ÁLTAL KELETKEZTETETT IRATOK SELEJTEZÉSI ELJÁRÁSÁNAK LEVÉLTÁRI KIALAKÍTÁSA

A 2010-es évek első felében az iratkezelés felügyelete területén végzett munkák – főleg a selejtezési jegyzőkönyvek ellenőrzése és az iratátadás – során az MNL OL Módszertani, Oktatási, Továbbképzési, majd Iratkezelés-felügyeleti Osztályának munkatársai, valamint a Kúria illetékes képviselői azzal a ténnyel szembesültek, hogy a Kúria kollégiumainak iratai nagyobb mértékben selejtezhetők a vártnál, annak ellenére, hogy a legtöbb irattári tételnél az őrzési idő levéltárba adandót rögzített. A Kúria iratainak selejtezéséről vagy levéltárba adásáról ki kellett alakítani egy eljárásrendet a keletkezett iratanyag forrásértékével kapcsolatban. A Kúriánál tett látogatásaink során a selejtezési jegyzőkönyvekben felsorolt iratok helyszínen történő szűrőpróbaszerű megtekintésekor a vizsgálat azt mutatta, hogy a selejtezhető anyagban fellelhető maradandó értékű irat is. Ezért a Kúria munkatársaival együtt szükségesnek véltük, hogy az iratokat még alaposabb értékelésnek vessük alá.

E munkám igyekszik rövid áttekintést adni az iratképző szervek egy speciális, a bíróságok – azon belül is a Kúria – által keletkeztetett maradandó értékű, illetve selejtezhető iratok levéltári kezeléséről.

Maradandó érték/történeti érték

Mi a cél a tervezett eljárásrend kidolgozásával? Az irattári tervben szereplő tételek maradandó értékét megőrizni, illetve még több levéltárszakmai szempontot figyelembe venni az átvételre, illetve selejtezésre kijelölt iratoknál. Ebből egyrészt az következik, hogy az irattári terv szerint selejtezhető tételek között is van maradandó értékű irat, másrészt a levéltári átadásra szánt iratok között is fellelhető nagy arányban olyan, ami selejtezhető.

Két mérvadó megőrzési szempont van, melyet a közlevéltáraknak figyelembe kellett venniük az irat értékelése és beszállítása alkalmával. A maradandó, történeti-politikai értékű irat levéltári megőrzése magától értetődő. A másik kiemelkedő szempont a jogbiztosító érték, tehát az állampolgári jogok érvényesítéséhez nélkülözhetetlen dokumentumok megőrzése. Ezek történeti szempontból nézve is fontosak lehetnek, mivel szociológiai, társadalomtörténeti, helytörténeti és családtörténeti vonatkozásait is feltárhatják a kutatók.

A bírósági iratok átvételekor komoly gondot okozott a „maradandó érték” megítélése. Az 1995. évi levéltári törvény azon pontja, melynek értelmében a levéltár

„az állampolgári jogok érvényesítéséhez nélkülözhetetlen, más forrásból nem, vagy csak részlegesen megismerhető adatot tartalmazó” iratot köteles átvenni, azt eredményezte, hogy a selejtezhető iratok köre jelentősen leszűkült. Ebből kifolyólag az óriási mértékű iratmennyiség átvétele meghaladhatta volna a levéltárak befogadó képességét, ugyanakkor nem feltétlenül volt minden levéltárba adandó tétel valóban történeti értékű irat. A levéltáraknak az iratátvétel során előnyben kellett – és kell a mai napig is – részesíteniük a történeti érték szempontjait, egyes jogbiztosító iratok esetében pedig lényegesen hosszabb őrzési idő meghatározására volt szükség. Azon kívül tehát, hogy szükség volt egy eljárásrend kidolgozására, a jövőben bevezetendő új iratkezelési szabályzat irattári tervi részét is át kellett gondolni. Ezekhez a feladatokhoz a tapasztalt levéltárosokon kívül elengedhetetlenül szükség volt a közfeladatot ellátó szerv együttműködésére is, tehát a két intézmény közötti jó kapcsolat fenntartására is figyelemmel kellett lenni.

A Legfelsőbb Bíróság – 2012-től Kúria – vázlatos története a 20. század második felében

Mielőtt rátérnék a Kúria iratkezelésének sajátosságaira, fontosnak tartom nagyon röviden áttekinteni a Kúria történetét a 20. század második felében, hogy a laikus olvasó is átfogó képet kapjon a magyar felsőbíráskodás működéséről. Először is tisztázni kell, hogy a Kúria mint legfelsőbb bírói intézmény neve 2012-ben változott meg erre, korábban Legfelsőbb Bíróság néven működött.

Az 1954. évi II. törvény a Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről ki mondta, hogy az ország legfőbb bírói szerve a Legfelsőbb Bíróság. Felügyeletét az igazságügyminiszter látta el.¹ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága elnökből, elnökhelyettesekből, a Legfelsőbb Bíróság hivatásos bíróiból és népi ülnökökből állt.² Feladatai az alábbiak voltak: elsőfokon ítélezett a törvény által hatáskörébe utalt, illetőleg a legfőbb ügyész által hozzá benyújtott kiemelkedő fontosságú ügyekben; eljárta a megyei bíróságok, a fővárosi bíróság és a különbíróóságok határozatai ellen benyújtott fellebbezések és fellebbezési óvások ügyében; döntéseket hozott a legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság elnökének a bíróságok jogerőre emelkedett határozatai ellen benyújtott törvényességi óvásaival kapcsolatban; elvi döntéseiben a bíróságokra kötelező irányelveket állapított meg.³

Az 1957. évi 25. sz. törvényerejű rendelet szerint „az ellenforradalmi bűntettek, valamint az állam rendje és a közbiztonság ellen elkövetett bűntettek miatt indított bűnügyekben a dolgozó nép érdekeinek megfelelő, egységes ítékezés biztosítása

¹ *A magyar állam szervei 1950–1970. Központi szervek.* Főszerk. Boreczky Beatrix. Budapest, 1993, 300.

² Az 1954. évi II. tv. V. fejezet 39. §.

³ *A magyar állam szervei 1950–1970...* 301.

céljából” 1957. április 6-i hatállyal a Legfelsőbb Bíróságon különbírósként Népbírószági Tanácsot kellett felállítani.⁴ Ez a Népbírószági Tanács foglalkozott az 1956-os forradalom idején szerepet vállalók ítélethozatalával is.

Az 1972. évi IV. törvény modernizálta a bírósági szervezetet, ami egybeesett az államszervezet és a gazdaságirányítás reformjával. A törvény 37. §-a kimondta, hogy „a Legfelsőbb Bíróságon büntető, polgári, gazdasági, munkaügyi és közigazgatási kollégium működik.” A kollégium a Legfelsőbb Bíróság elnöke által „ugyanabba az ügyszakba beosztott” bírák testülete volt.⁵

Az 1989-es alkotmány-módosítással a legfőbb bírósági fórum a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága elnevezést kapta. Az átfogó bírósági reform megalapozása és megvalósítása végett sor került az Alkotmány módosítására, valamint a bíróságokra vonatkozó három alaptörvényből álló jogszabálycsomag megalkotására.⁶ E jogszabályok a bírósági szervezetet mint a végrehajtó hatalomtól elkülönült egységes szervezetet határozták meg, és a bírói függetlenség alapvető biztosítékeként a bíróságok igazgatásának olyan rendszerét alakították ki, amely a politikailag semleges bírói hatalmat elkülöníti a törvényhozó és a végrehajtó hatalomtól.

A bírósági szervezet modernizálásának legutóbbi lépcsőfoka - a 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvény végrehajtásaként - a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény volt, amely az egész bírósági rendszert és ítélezést korszerűbb és hatékonyabban működő pályára állította. Ettől kezdve a mai napig a bíróságok központi igazgatását az Országos Bírósági Hivatal elnöke látja el, a Kúria elnöke pedig a szakmai vezetésért felelős. A rendszer elemét képezi a bírák által választott és kizárólag bírákból álló Országos Bírói Tanács, amely döntően ügynevezett kontrollfunkciókat⁷ gyakorol. A visszaállított Kúria jog- és hatásköre jelentősen kibővült.⁸

2020. április 1-vel megszűntek a járásbírószági, kerületi szintű közigazgatási és munkaügyi bíróságok, az ezek által tárgyalt ügyek törvényszéki szintre kerültek elsőfokon. A közigazgatási perekben 2020. április 1-től elsőfokon nyolc törvényszék (Fővárosi Törvényszék, Budapest Környéki Törvényszék, Debreceni Törvényszék, Győri Törvényszék, Miskolci Törvényszék, Pécsi Törvényszék, Szegedi Törvényszék és a Veszprémi Törvényszék) jár el regionális illetékességgel.⁹

⁴ Bővebben lásd Mikó Zsuzsanna: *A Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsa működése és ügykezelési gyakorlata (1957-1963)*. 66. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/mikozsuzsanna/diss.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2020. november 25.)

⁵ Az 1972. évi IV. törvény, 37. § (1).

⁶ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvény, továbbá az igazságügyi alkalmazottak szolgálati viszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény.

⁷ Az Országos Bírósági Hivatal elnöke felett a felügyeleti jogokat az Országos Bírói Tanács gyakorolja.

⁸ <https://kuria-birosag.hu/hu/kuria-tortenete> (Utolsó letöltés ideje: 2020. november 25.)

⁹ A bírósági szervezetrendszeréről lásd <https://birosag.hu/a-birosagi-szervezet> (Utolsó letöltés ideje: 2020. november 25.)

A munkaügyi bírósági ügyekben első fokon az illetékes törvényszékek, másodfokon, a fellebbezési eljárásban az ítéletáblák, míg a felülvizsgálati eljárásban a Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság) jár el.

A Kúria iratkezelésének sajátosságai

A Kúria iratkezelésének ellenőrzése az 1995. évi LXVI. törvény 11. § (1) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a Magyar Nemzeti Levéltár illetékességi körébe tartozik. Az ellenőrzésre jogszabály alapján háromévente kerül sor. A Kúria jelenleg hatályos iratkezelési szabályzata és irattári terve – a Magyar Nemzeti Levéltárral többször egyeztetve – a 14/2015. sz. elnöki utasítással 2015. október 15-én lépett hatályba. A szabályzatból, valamint a helyszínen végzett iratkezelési ellenőrzés tapasztalataiból kiderül, hogy iratkezelésük decentralizált.¹⁰ Az iratok átvétele, a postabontás, az érkeztetés az Ügykezelő Irodán, míg az iktatás itt és az Elnöki Irodán történik.¹¹ A két iroda ügykezelése elkülönül egymástól. Az iktatás főljestrómszámos.¹² A Kúria az Országos Bírósági Hivatal által tanúsított BIIR (Bírósági Integrált Informatikai Rendszer) iratkezelő szoftvert használja 2005 óta. A Kúrián belül az Elnöki Iroda – amely külön szervezeti egységet képez – iratkezelése centralizált, és 2018-tól az Országos Bírósági Hivatal által tanúsított elnöki Iratkezelő Rendszer (EIR) megnevezésű iratkezelő és nyilvántartó szoftvert használja.¹³

2014 első felében a Kúria képviselői abban az ügyben kérték a Magyar Nemzeti Levéltár munkatársainak segítségét, hogy az irataik levéltárba adása és selejtezése során milyen szempontokat lehetne érvényesíteni az iratválogatásnál. A levéltárral való egyeztetés során végül döntés született a selejtezhető besorolású bíróságkijelölési, illetve az előzetes letartóztatásra vonatkozó ügyiratok és az ítéletábláknak átadott ügyek iratai kapcsán. Ezek mellett azt kellett még eldönteni, hogy selejtezhetőek-e a büntető ügyszakban keletkezett 15 évnél régebbi, az irattári tervben „Előzetes letartóztatás”, „Előzetes felülvizsgálata” és az „Előzetes meghosszabbítása” megnevezésű ügyek. A Levéltár munkatársai az iratok tüzetes áttekintése után végül úgy ítélték meg, hogy a letartóztatásokra vonatkozó ügyiratok nem marandó értékűek, az ítéletábláknak átadott ügyek iratait pedig célszerű lesz, ha a megyei levéltárak veszik át az ítéletábláktól. A Levéltár képviselői a „vegyes ügyek”, korábbi panaszügyek iratait sem találták marandó értékűeknek, mivel ezek általában tévesen a Kúriának küldött megkeresések voltak, illetve a valóban komoly ügyek az Elnöki Irodához kerültek.

¹⁰ Jegyzőkönyv a Kúria iratkezelésének ellenőrzéséről, 14. 2016. 11. 29., 07/811-2/2016. ikt. sz.

¹¹ Uo. 14.

¹² Uo.

¹³ Jegyzőkönyv a Kúria Elnöki Iroda iratkezelésének ellenőrzéséről, 14. 2016. 11.12., 07/307-1/2018. ikt. sz.

A többi kollégiumi ügyirat esetében 2014 előtt nem született döntés a mintavételezés szempontjainak módszertani meghatározására, mivel a korabeli irattári tervek vagy nem voltak megfelelőek (pl. csak bírósági iratok tételcsoportja van, nincsenek elkülönítve a különböző szintű bíróságok egymástól, így a Legfelsőbb Bíróság sem), vagy szinte minden tétel levéltárba adandóként szerepelt. Ráadásul a Legfelsőbb Bíróság döntése után az iratok visszakerültek az elsőfokú bíróságokhoz, a Legfelsőbb Bíróság ügyirataiban csak az ítéletek találhatóak meg, tehát komplex ügyiratról nem beszélhetünk. Ennek ellenére a Levéltár munkatársai úgy találták, hogy a jelentősebb vagy kiemelt ügyek iratait a megyei tagintézményeken kívül az Országos Levéltárnak is át kell vennie. Ehhez azonban megfelelő szempontrendszert kell kialakítani, ami a korabeli és jelenlegi irattári tervek figyelembevételével csak az iratanyag alapos áttekintésével valósítható meg. Hangsúlyozni kell, hogy a Kúria Központi irattárában 2014. április 29-én tett helyszíni látogatás alkalmával a Kúria részéről is igény mutatkozott egyfajta levéltári iránymutatásra a selejtezési eljárás, a maradandó érték megállapítása és a levéltárba adás lefolytatásához. A munka így 2014-ben közös erővel elindulhatott és egészen 2016-ig tartott – a levéltárosok heti egy napot töltöttek a Kúriánál –, ami az iratanyag nagy mennyiségét is jól mutatja.

Megtekintettük a Kúria Elnöki Iroda 1998. évi iratait is. Erre azért volt szükség, mert ezen irattípus 1998 előtt keletkezett iratai már bekerültek a levéltárba, noha nem tekinthetők maradandó értékűnek; így az 1998 utáni iratok felülvizsgálata mindenképpen indokolt volt, hogy elkerüljük a csekély forrásértékkel rendelkező iratok levéltárba kerülését. A maradandó értékű iratok kiválogatása érdekében a Levéltár munkatársai ezért átvizsgálták a LEBÜSZ (Elnöki Bírósági Ügyviteli Szakrendszer) irattári tervét, illetve megkérték az Elnöki Irodát, hogy az iratokról főcsoport-alcsoport szintű jegyzéket készítsenek.

A levéltári vizsgálat az alábbi döntéseket eredményezte:

- A bíróságkijelölési, előzetes letartóztatási, előzetes felülvizsgálati, előzetes meghosszabbítási és vegyes ügyek (panaszügyek) egyik kollégium esetében sem képeznek maradandó értéket, így ezeket az ügyirattípusokat a Levéltár nem vette át akkor, illetve nem veszi át most sem.
- A Munkaügyi Kollégium esetében a Levéltár álláspontja szerint maradandó értékűek a felmondással, lemondással, munkaviszonnyal, foglalkoztatási megbetegedéssel, fegyelmissel, mulasztással, megvalósított jogsértéssel, valamint a vagyonjeggyel kapcsolatos olyan ügyek, amelyek esetében a Legfelsőbb Bíróság a korábbi ítéletet megváltoztatta.
- A Közigazgatási Kollégium esetében maradandó értékűek azon ügyek, melyeknél a Legfelsőbb Bíróság a korábbi ítéletet megváltoztatta, kivéve az adóval kapcsolatosakat.

- A Büntető Kollégiumnál maradandó értékűek a 109/1981. IM utasítás irattári terve III. Bíróságok a) Büntető ügyek tételcsoportjának az alábbi ügyekre vonatkozó iratai: állam elleni, háborús és népellenes, a béke és az emberiség elleni bűncselekmények, börtönzendülés, közveszélyokozás, vasúti (légi, vízi) közlekedés biztonsága elleni büntettek, sajtóbüntettek, törvény (hatósági rendelkezés) elleni izgatás, gazdasági ellenőrzés és adatgyűjtés akadályozása, rémhírterjesztés, pénzhamisítás és bélyeghamisítás, emberölés, különösen nagy kárt okozó lopás (sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, rablás), értékegybefoglalás folytán a társadalmi tulajdonban különösen nagy kárt okozó lopás (sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, rablás, rongálás). Azon ügyek iratai is maradandó értékűek, ahol a Legfelsőbb Bíróság a korábbi ítéletet megváltoztatta, valamint minden olyan büntett ügye, amely esetében kényszergyógykezelést rendeltek el (akár a korábbi, akár a Legfelsőbb Bíróság által megváltoztatott ítélet), Ezeken kívül minden olyan háborús és népellenes büntett ügye maradandó, amely az 1990 előtt indult eljárás felülvizsgálatára vonatkozik.
- A Polgári Kollégium iratai közül csak azon ügyek maradandó értékűek, amelyek esetében a Legfelsőbb Bíróság a korábbi ítéletet megváltoztatta.
- A Gazdasági Kollégium által keletkeztetett iratanyag esetében a Levéltár munkatársainak nem sikerült ilyen jól körülhatárolt szempontokat kialakítani, ezért ezen ügyiratok esetében mintavételezéssel, az ügyiratok iktatókönyvi és eseti kiválogatásával kívánjuk a jövőben a maradandó értéket meghatározni.

A Levéltár munkatársai a fent leírt szempontokat figyelembe véve javasolták, hogy a Kúria Ügyviteli Szabályzatában található elnöki ügycsoportok alapján kezdeményezzék a bíróságok egységes iratkezelési irattári tervének módosítását annak érdekében, hogy a kifejezetten Kúriára jellemző ügycsoportokat – akár külön egyésként – beemeljék az irattári tervbe, hiszen a 335/2005. kormányrendelet 10. § (1) bekezdése értelmében *„az ügyiratokat és a nyilvántartott egyéb iratokat – a szerv ügyköreit az azonos tárgyú egyedi ügyekig lemenő részletességgel felsoroló jegyzék segítségével – tárgyi alapon tételbe lehet sorolni.”* Jelenleg a folyamat ott tart, hogy várjuk a még hatályban lévő, 2015-ben kiadott iratkezelési szabályzat és irattári terv felülvizsgálatát, a levéltár által kért szempontok szerinti átdolgozását és a hatályos iratkezelésre vonatkozó jogszabályokkal való harmonizálását.

ESZTER VASS

ARCHIVAL DISPOSAL PROCEDURE OF DOCUMENTS CREATED BY THE DEPARTMENTS OF THE CURIA

My work tries to give a brief overview of the archival management of valuable or discardable documents created by the courts – especially by the Curia. The associates of the Hungarian National Archives had to develop a new procedure regarding the source value of the records of the Curia. The aim of the new procedure – in addition the preserving of the permanent value of the items in the archival plan – was to decide based on more archival aspect about the receiving or disposal of the documents.

